

ادبیات انقلاب اسلامی و رساله‌های دانشگاهی

ادبیات انقلاب اسلامی، پس از چند دهه، با پدید آوردن آثار فراوان و پروردن شاعران و نویسندگان بسیار و جذب مخاطب در میان قشرهای مختلف جامعه، در موقعیتی است که محققان دانشگاهی در آن از منظر علمی بنگرند و فراز و فرودهای آن راه، فارغ از تعصب، با معیارهای دانش و محک نقد عالمانه بسنجند و مورد ارزیابی قرار دهند. کلیت این ادبیات و آثار شاعران و نویسندگان این عرصه زمینه کمابیش بکری است برای پژوهش و مطالعه استادان و دانشجویان در حوزه‌های مختلف و رشته‌های گوناگون علوم انسانی و هنر.

خوشبختانه، این اتفاق مبارک افتاده است. برگزاری نشست‌ها و سخنرانی‌های مختلف علمی در محیط‌های دانشگاهی و مقالات پُرشماری که در این زمینه منتشر شده و می‌شود و نگارش طرح‌ها و رساله‌ها و پایان‌نامه‌های دانشگاهی در حوزه ادبیات انقلاب اسلامی و دفاع مقدس جلوه‌های روشنی است که توجه محققان دانشگاهی را به این عرصه مبرهن می‌کند و به بار نشستن تلاش‌ها را در باب این ادبیات برخاسته از فرهنگ ملی و بومی نوید می‌دهد.

شمار دقیق تحقیقات دانشگاهی در زمینه ادبیات انقلاب اسلامی و ابعاد آن، به دلایلی از قبیل ضعف اطلاع‌رسانی، تاکنون بر ما پوشیده است؛ اما درنگ در حدود 600 رساله دانشگاهی کارشناسی‌ارشد و دکتری، که در دانشگاه‌های مختلف و در سراسر کشور دفاع شده و اطلاعات آن در دسترس محققان گروه ادبیات انقلاب اسلامی در فرهنگستان زبان و ادب فارسی قرار گرفته و در آستانه انتشار است، ما را به نتایج قابل تأملی می‌رساند که ذیلاً به بخشی از آن‌ها اشاره خواهیم کرد.

از 600 پایان‌نامه بررسی شده با موضوع ادبیات انقلاب اسلامی و دفاع مقدس، 95 درصد در گروه‌های زبان و ادبیات فارسی و 5 درصد باقی‌مانده به ترتیب فراوانی در رشته‌های زبان و ادبیات عربی، علوم اجتماعی (جامعه‌شناسی)، زبان‌شناسی، ادبیات نمایشی، علوم سیاسی، ادبیات انگلیسی، تاریخ، ادبیات فرانسه و... نوشته و دفاع شده‌اند. گسترش این مطالعات در رشته‌های دیگر، به جز ادبیات فارسی، نمودار و حاصل گسترش تحقیقات بینارشته‌ای در سال‌های اخیر می‌تواند باشد.

همین نسبت میان پایان‌نامه‌های کارشناسی‌ارشد و دکتری نیز برقرار است؛ به این معنی که از میان 600 پایان‌نامه مزبور تنها 5 درصد به رساله‌های دکتری اختصاص دارد. گسترش آموزش عالی در مقطع دکتری در سال‌های اخیر می‌تواند به توازن بیشتر این نسبت در دو مقطع تحصیلی یادشده بینجامد.

ایجاد رشته یا گرایش «ادبیات پایداری» در شماری از دانشگاه‌های دولتی و آزاد اسلامی و گسترش آن در واحدهای دانشگاهی دیگر از عواملی است که به توجه افزون‌تر محققان دانشگاهی به این عرصه انجامیده و موجب به ثمر نشستن مطالعات بیشتر و با کیفیت‌تری در این زمینه خواهد شد.

پایان‌نامه‌های یادشده در 46 مرکز دانشگاهی نوشته و دفاع شده‌اند که به ترتیب فراوانی به این دانشگاه‌ها می‌توان اشاره کرد:

دانشگاه تربیت‌مدرّس و دانشگاه الزّهراء^(ع)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دزفول، دانشگاه اصفهان، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشگاه شهرکرد، دانشگاه شهید باهنر کرمان، دانشگاه سمنان، دانشگاه قم، دانشگاه ارومیه و ... .

طبعاً، حضور استادان صاحب تخصص و علاقه در این زمینه در مراکز دانشگاهی یادشده از عواملی بوده که باعث رویکرد هرچه بیشتر دانشجویان به موضوعات مرتبط با ادبیات انقلاب و دفاع مقدّس شده و گرایش تخصصی برخی دانشگاه‌ها به تحقیقات و مباحث خاص از میزان این رویکرد کاسته است.

از سال 1365 - سال دفاع از نخستین رساله ادبیات دفاع مقدّس در دانشگاه تربیت‌مدرّس - تا سال 1392، که 165 رساله در دانشگاه‌های مختلف سراسر کشور در ارتباط با ادبیات انقلاب اسلامی و دفاع مقدّس به ثمر نشسته است، شاهد سیر صعودی این مطالعات هستیم.

در میان استادان راهنما و مشاور این پایان‌نامه‌ها، رتبه‌های مختلف دانشگاهی، اعم از استادیار، دانشیار و استاد مشاهده می‌شود. شمار قابل توجهی از این استادان شخصیت‌های برجسته علمی و مفاخر فرهنگی و پیش‌کسوتان دانشگاهی هستند که نام آنان نشان‌دهنده عنایت نخبگان جامعه، در سطح عالی، به مقوله ادبیات انقلاب اسلامی و دفاع مقدّس تواند بود.

در میان حوزه‌های گوناگون این عرصه، شعر انقلاب و آثار بزرگانی چون قیصر امین‌پور (با بیش از 150 رساله که تمام یا قسمتی از آنها به آثار این شاعر و محقق روزگار ما اختصاص یافته) و سیدحسین حسینی و سلمان هراتی و طاهره صفّارزاده، علیرضا قزوه، سیدعلی موسوی‌گرمارودی، سپیده کاشانی، علی معلم دامغانی، حمید سبزواری، نصرالله مردانی، احمد عزیزی، مهرداد اوستا و ... بیشتر در معرض پژوهش قرار گرفته است. البته، به‌مرور، منحنی توجه به ادبیات داستانی اوج بیشتری گرفته است و می‌توان احتمال داد که، با گذشت زمان، نثر انقلاب به‌ویژه ادبیات داستانی دفاع مقدّس جایگاه سزاوارتری احراز کند. نویسندگان مورد توجه در تحقیقات دانشگاهی، به‌ترتیب، عبارت‌اند از: نادر ابراهیمی، رضا امیرخانی، احمد دهقان،

محمد‌رضا کاتب، داود امیریان، مجید قیصری، حبیب احمدزاده، حسن بنی‌عامری، علی مؤذنی، فریدون عموزاده خلیلی، راضیه تجار، مصطفی مستور و ... .

چنین می‌نماید که ادبیات دفاع مقدس برای محققان دانشگاهی جاذبه بیشتری دارد؛ به‌گونه‌ای که در شاخه ادبیات کودک و نوجوان هم، که کمتر مورد توجه قرار گرفته، غلبه با آثار مرتبط با دفاع مقدس است.

با نگاهی اجمالی می‌توان به این نتیجه رسید که نگارندگان پایان‌نامه‌ها، بیش از ساخت و صورت، به مضمون و محتوای آثار توجه داشته و، بیش از تحلیل، به بررسی پرداخته‌اند.

بررسی تطبیقی ادبیات انقلاب اسلامی و دفاع مقدس با ادبیات انقلاب و جنگ و مقاومت در دیگر کشورها و، در غالب موارد، با ادبیات معاصر عرب و نیز نگاه تطبیقی به آثار نویسندگان ایرانی و دیگران، در سال‌های اخیر و با گسترش مفاهیم ادبیات تطبیقی در دانشگاه‌ها، رشد صعودی را می‌رساند.

توجه به نقش و شخصیت زن، به‌ویژه در ادبیات داستانی دفاع مقدس، از بسامد قابل ملاحظه‌ای برخوردار است.

خاطره‌نویسی، به‌ویژه خاطرات دفاع مقدس، از بخش‌های جذاب در سال‌های اخیر بوده و مخصوصاً کتاب *دا* جایگاه ویژه‌ای در تحقیقات ادبی به دست آورده است.

اشکالات موجود در رساله‌های نوشته‌شده در دیگر زمینه‌ها، اعم از تکراری بودن برخی عناوین و شتاب‌زدگی و نظریه‌زدگی و اشکالات ساختاری و ...، کمابیش در پایان‌نامه‌های این حوزه نیز مشاهده می‌شود. طبعاً، فقدان و کمبود منابع علمی در این زمینه بر مشکلات دانشجویان دامن زده است. به نظر می‌رسد انتشار رساله‌های برتری که در این زمینه نوشته شده، همراه با بازبینی‌های لازم، تاحدودی از فقر منابع در این زمینه خواهد کاست.

دبیر

